

Karolina Pawlak

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu, <https://orcid.org/0000-0002-5441-6381>, karolina.pawlak@up.poznan.pl**Recenzja książki Bazylego Czyżewskiego i Łukasza Kryszaka *Sustainable Agriculture Policies for Human Well-Being. Integrated Efficiency Approach*, Springer Nature Switzerland AG 2022, ss. 256**

Review of the book by Bazyli Czyżewski and Łukasz Kryszak *Sustainable Agriculture Policies for Human Well-Being. Integrated Efficiency Approach*, Springer Nature Switzerland AG 2022, pp. 256

Od dawna stawiamy sobie pytanie, czy model rolnictwa zapewniającego równowagę trzech wymiarów: ekonomicznego, społecznego i środowiskowego jest możliwy do implementacji w praktyce, czy równoczesna realizacja tych trzech aspektów jest z natury rzeczy trudna lub wręcz niemożliwa do pogodzenia. Recenzowana książka dostarcza odpowiedzi na to pytanie i jest jedną z pierwszych prac (o ile nie pierwszą), które w tak całościowy i wielostronny sposób odnoszą się do problematyki kreowania i oceny efektywności polityki rolno-środowiskowej. To nietuzinkowe i wielowątkowe, ale zarazem spójne i logicznie skonstruowane opracowanie, prezentujące autorską koncepcję „zintegrowanej efektywności”, służącą ocenie efektywności polityki zrównoważonego rozwoju rolnictwa. Część empiryczną książki poprzedzają rozdziały teoretyczne i przeglądowe poświęcone koncepcji rolnictwa zrównoważonego i efektywności polityk publicznych. O nowatorskim charakterze monografii przesądzają zarówno unikatowe wyniki badań empirycznych, jak i część teoretyczna książki. Ta ostatnia nie jest tylko prostym przeglądem literatury czy próbą usystematyzowania istniejącego stanu wiedzy, ale jego krytyczną oceną i wnikliwą polemiką naukową, pobudzającą czytelnika do stawiania kolejnych pytań badawczych.

Oceniając merytoryczną wartość książki, można wskazać, że Autorzy sformułowali ważny i aktualny problem badawczy, postawili inspirujące pytania badawcze, a następnie konsekwentnie prowadzili rozważania, udzielając na nie odpowiedzi. Co istotne, Autorzy w umiejętny sposób połączyli elementy teorii ekonomii z wynikami własnych, oryginalnych badań empirycznych. Dobór metod badawczych został rzetelnie uzasadniony, a uzyskany dzięki zaproponowanemu podejściu metodycznemu dowód empiryczny i wielostronna interpretacja wyników badań dały podstawę do sformułowania wniosków i rekomendacji o charakterze aplikacyjnym. Bez wątplenia oceniana praca ma charakter twórczy i nowatorski. Prezentując nowe, holistyczne podejście do oceny efektywności zrównoważonej polityki rolnej, Autorzy przyczyniają się do rozwoju koncepcji „ekoeffektywności”, która jest próbą pogodzenia optimum indywidualnego ze społecznym w uwzględniającej aspekt

zrównoważenia środowiskowego i społecznego klasycznej funkcji produkcji pozwalającej zidentyfikować najbardziej efektywną, a zarazem niestanowiącą obciążenia dla środowiska, kombinację zasobów czynników produkcji, uzyskanych wyników produkcyjnych oraz społecznie pożądanych i niepożądanych efektów zewnętrznych. Zasadność takiego podejścia Autorzy argumentują, odwołując się do warunku optymalności w sensie Pareto i wskazując, że „realizacja celów środowiskowych i społecznych zawsze będzie nieefektywna, gdy stanie w sprzeczności z optymalną w sensie Pareto alokacją zasobów” (s. vi).

Obok walorów naukowych i aplikacyjnych na szczególną uwagę zasługuje właśnie metodyczna warstwa książki. Mam tu na myśli nie tylko *novum* proponowanej metody pomiaru efektywności polityki zrównoważonego rozwoju rolnictwa, ale i sposób narracji. Opis postępowania badawczego nie pozostawia wątpliwości co do profesjonalizmu Autorów w stosowaniu metod ilościowych, a jednocześnie jest klarowny i prosty. Transparentny przekaz pozwala czytelnikowi zrozumieć logikę przyjętego podejścia metodycznego, natomiast umiejętna selekcja wyników badań i jasność ich interpretacji uniemożliwiają zagubienie w gąszczu informacji. Autorzy ustrzegli się syndromu „czarnej skrzynki”, do której wrzucamy zbiór danych wejściowych i otrzymujemy efekty wyjściowe, nie bardzo mając świadomość, w jaki sposób przebiegł analityczny proces transformacji jednych w drugie. Ta rzetelność i uczciwość badawcza zasługuje na szczególne uznanie.

Zasadnicza część książki obejmuje siedem rozdziałów. W rozdziale pierwszym Autorzy prezentują znakomitą znajomość literatury przedmiotu i omawiają trzy podejścia do zrównoważonego rolnictwa: zorientowane na cele, zorientowane na strategię i holistyczne. Choć sami Autorzy na to nie wskazują, definicje wywodzące się z pierwszego nurtu wyraźnie nawiązują do koncepcji suwerenności żywnościowej. Między koncepcjami zrównoważonego rozwoju rolnictwa i suwerenności żywnościowej można dostrzec wyraźne sprzężenie zwrotne i postawić tezę, że występuje między nimi mechanizm współzależności i symultaniczności sprowadzający się do tego, że realizacja jednej koncepcji nie jest możliwa w oderwaniu od drugiej, a dokładniej, że osiągnięcie celów zrównoważonego rolnictwa sprzyja poprawie suwerenności żywnościowej i odwrotnie.

Dokonując krytycznego przeglądu definicji zrównoważonego rolnictwa, Autorzy ustosunkowują się do nurtującego wielu ekonomistów rolnych pytania, czy możliwe jest jednocześnie bycie konkurencyjnym i zrównoważonym środowiskowo. Dołączając do tej dyskusji, można postawić tezę, że jest możliwe, jeśli by połączyć Schumpeterowskie podejście do innowacji z Porterowską koncepcją konkurencyjności gospodarki opartej na innowacjach, Pareto-optymalną alokacją zasobów oraz zasadą społecznej odpowiedzialności w rozwoju rolnictwa. Na takich fundamentach została zbudowana proponowana przez Autorów koncepcja zintegrowanej efektywności, którą w moim przekonaniu można uznać za nowatorską próbę operacjonalizacji pojęcia zrównoważonego rolnictwa przy zastosowaniu wielokryterialnej, nieparametrycznej miary względnej efektywności (tzw. *frontier-based efficiency*), a zarazem stworzenia warsztatu metodycznego służącego ocenie skuteczności (tzw. *effectiveness*) polityki rolno-środowiskowej prowadzonej w celu osiągnięcia lub poprawy stanu zrównoważenia.

W rozdziale drugim Autorzy prezentują autorską koncepcję zintegrowanej efektywności. W odróżnieniu od wcześniejszych badań nie mierzą każdego z wymiarów zrównoważenia oddzielnie, a proponują miarę integrującą wszystkie wymiary. Nowością w przyjętym podejściu jest skoncentrowanie analizy wokół tzw. nieradialnych/nieproporcjonalnych luzów efektywności (tzw. *non-radial slack*) w zakresie każdej zmiennej ujętej w analizie. Autorzy przyjmują, że istnieje potencjał redukcji określonego nakładu i/lub niepożądanego efektu zewnętrznego i/lub potencjał wzrostu pożądanego efektu produkcyjnego, bez zmian w technologii produkcji i wpływu na inne nakłady/efekty (nawiązując do postępu w sensie Pareto). Założenie, że pożądane efekty zewnętrzne mogą być zwiększane, a efekty niepożądane i nakłady zmniejszane (jednocześnie i niekoniecznie proporcjonalnie), dobrze odnosi się do praktyki rolniczej, a przez to uwiarygadnia pomiar i stanowi o przewadze proponowanej metody nad standardowymi radialnymi modelami DEA. Interesującą część rozdziału stanowi również syntetyczny przegląd dotychczasowych podejść do pomiaru i determinantów efektywności, na podstawie którego Autorzy podejmują ambitne zadanie wskazania działań służących poprawie efektywności. Rozdziały pierwszy i drugi stanowią podbudowę teoretyczną podjętych badań empirycznych.

Rozdział trzeci zawiera wyniki pomiaru poziomu zrównoważenia rolnictwa w wybranych krajach świata z wykorzystaniem autorskiego miernika zintegrowanej efektywności, natomiast rozdział czwarty porusza problem efektywności polityki rolno-środowiskowej. Autorzy stawiają w nim tezę, że realizacja celów środowiskowych nie będzie skuteczna, jeśli będzie sprzeczna z Pareto-optymalną alokacją zasobów. Oceniając zawartość tego rozdziału, po raz kolejny należy docenić Autorów nie tylko za krytyczną prezentację dorobku literatury światowej i próbę uporządkowania dotychczasowych osiągnięć w tym zakresie, ale przede wszystkim za ich rzetelną weryfikację i dyskusję popartą racjonalnymi argumentami. Odwołując się do omawianych przez Autorów dylematów kształtowania polityki rolno-środowiskowej, pozwolę sobie jednak na drobną polemikę dotyczącą mechanizmu dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂ (*Carbon Border Adjustment Mechanism*). W moim przekonaniu mechanizm ten jest typowym przykładem neoprotekcjonizmu i selektywnego wykorzystania pozataryfowych barier handlowych w celu „ukrycia” zamiaru ochrony krajowych producentów lub gałęzi gospodarki.

W rozdziale piątym Autorzy, wykorzystując zaproponowaną metodę, dokonują oceny efektywności kosztowej polityki rolno-środowiskowej w skali globalnej i w analizowanych krajach. Zwieńczeniem analiz dla państw UE jest sformułowanie scenariuszy wspólnej polityki rolnej sprzyjającej zrównoważonemu rozwojowi rolnictwa. Rekomendacje w tym zakresie stanowią wartość dodaną wykonanych badań i mogą być inspiracją dla decydentów polityki gospodarczej związanej z sektorem rolnym i obszarami wiejskimi.

W rozdziale szóstym przedstawiono ewolucję polityki rolnej w politykę rolno-środowiskową w UE, USA i Chinach. Opierając się na krytycznej, racjonalnej i wyważonej ocenie realizowanych przez te państwa koncepcji wsparcia rolnictwa, Autorzy podjęli próbę wskazania uniwersalnych wytycznych dla efektywnej polityki rolno-środowiskowej.

Rozdział siódmy zawiera interesującą dyskusję wyników autorskich badań efektywności kosztowej polityki rolno-środowiskowej i rekomendacje na rzecz kształtowania efektywnej polityki zrównoważonego rozwoju rolnictwa, która – w opinii Autorów – powinna łączyć wykorzystanie instrumentów proefektywnościowych z decouplingiem i płatnościami za dobra publiczne. Wynika z tego, że cele skutecznej polityki rolno-środowiskowej powinny być, po pierwsze, wieloaspektowe, a po drugie, dostosowane do specyfiki rolnictwa w poszczególnych krajach. Kwestie te powinny również uwzględniać stosowane metody pomiaru efektywności. Przykładem takiej miary jest opracowana przez Autorów koncepcja zintegrowanej efektywności.

Podsumowując, stwierdzam, że recenzowana monografia to przedsięwzięcie ambitne, nowatorskie i – w mojej ocenie – udane, o dużej wartości naukowej, metodycznej i aplikacyjnej. Pozycja ta nie tylko wypełnia istniejącą lukę w teorii i metodyce badań nad zrównoważonym rozwojem rolnictwa oraz formułuje szereg zaleceń dla polityki rolno-środowiskowej, ale otwiera pole do naukowej dyskusji i poszukiwania dalszych kierunków badań w tym obszarze.